

איש ההלכה

(לזכרו של מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל)

הספדים רבים נאמרו על מו"ר הגאון הרב אברהם אלקנה שפירא זצוק"ל, בהם תוארו חסידותו, צדקותו, מידותיו התרומיות, פקחותו, חריפותו, חביבותו ועוד. בדברי הבאים לא באתי להוסיף עוד הספד אלא להבליט נקודה אחת שהייתה מרכזית באישיותו התורנית.

א. למדן ופוסק

הוא היה איש הלכה. גם כשהתבטא בנושאים אגדיים ורעיוניים סגנון הדברים ומסגרתם היו ההלכה. גדול היה בהלכה. היה בקי בכל מכמניה, בתלמודים ובמפרשיהם הראשונים והאחרונים, בפוסקים ובספרי השו"ת. הוא שיננם והתעמק בהם, אך בעיקר חי על פיהם. הוא מונה לדיין ע"י הרב הראשי דאז, הגרי"א הרצוג על סמך היכרות אישית כתלמיד-חכם מובהק שכל רז לא אניס ליה וידון דין אמת לאמתו. הדרישה פירש שדיין אמיתי יודע לפעמים לדון לא רק לפי האמת ההלכתית הכתובה, אלא גם לפי "החוש השישי" שלא נאמר במפורש (בלשון העם הדבר נקרא: 'הטור החמישי של השו"ע'). הגר"א פירש שהאמת צריכה להיות כפולה: גם מצד ידיעת ההלכה על בוריה (הוא מכנה אדם כזה "חכם") וגם מצד הכרה נכונה של המציאות שאותה דנים (הוא מכנה אדם כזה בשם "פיקח"). ר' אברהם זכה לשתי מעלות אלו, שרק על פיהן ניתן לפסוק הלכה לאמתה. הוא היה גם חכם וגם פיקח. וזאת נוסף כמובן ליראת שמים ומידות חסידות. האמת ניתנת להיאמר, שמתוך הכרתנו את שיטת לימודו הופתענו קצת ממינויו לדיין. בשיעוריו בישיבה הוא לימדנו לעיין בכל סברה של האחרונים ולבקרה. כשלמדנו "קצות" הוא הקשה עליו את קושיות ה"נתיבות", וכשלמדנו את ה"נתיבות" הוא חזר לחזק את סברת ה"קצות". שיעורו היה סיעור מוחות של בניין וסתירה ולהפך. סברנו לתומנו שיקשה עליו להכריע בין הסברות ולהסיק לבסוף הלכה פסוקה. אולם למרות שיטת לימוד זו, ואולי דווקא בגללה, הוא היה פוסק גדול שהכריע גם בשאלות קשות ומסובכות. נוסף להגיונו הישר וידיעותיו הרבות הוא זכה גם לסיעתא דשמיא.

ב. איש ההלכה ואיש האגדה

זכורני שפעם פגשתי ברחוב עמוס בצאתנו משיעור אמונה של הנזיר, הרב דוד הכהן זצוק"ל. הוא התעניין בספר שבו החזקתי, הציץ בו ושאל: האם אחרי לימוד כזה מקיימים מצוות טוב יותר? האם מתפללים בכוונה גדולה יותר? לא הייתה בכך שום שמץ של ביקורת על לימודי האמונה. אדרבה, כחניך ישיבת חברון הוא שיבח בפנינו את לימוד המוסר והאמונה, וכן בהיותו ראש ישיבה הוא עודד ודרבן לימוד אמונה. כמי ששלט בכל חלקי התורה עיין גם בספרי מחשבה ומוסר. אלא שהוא השקיע את ראשו ורובו בהלכה והיא הייתה נר לרגליו, נר שלאורו הולכים ולא רק לומדים והוגים. איש הלכה הוא מי שלמדנותו באה לידי ביטוי בחיי המעשה. לא התלמוד עיקר אלא המעשה, ועל כך הוא רצה להעמידנו בלימוד אמונה. קנה המידה להפנמה אמיתית של האמונה עמוק בתודעה הוא השפעתה המעשית על התנהגותו של הלומד. אמונה ללא הלכה היא עקרה.

ואכן מו"ר הרב הנזיר, שאצלו למדנו שיעורי אמונה, כעורך "אורות הקודש" למרן הרב זצ"ל העמיד רעיון זה בפתיחת הספר (פרק א, חכמת הקודש הפועלת):

חכמת הקודש היא נעלה מכל חכמה, בזה שהיא מהפכת את הרצון והתכונה הנפשית של לומדיה לקרבם לאותה הרוממות שהיא בעצמה מתעצמת בה. מה שאין כן כל החכמות העולמיות, אף על פי שהן מציירות ענינים נשגבים יפים ואציליים, אין להן אותה התכונה המפעלית, להמשיך את המהות העצמית של ההוגה בהן אל ערכן, ובאמת אין לה יחש כלל ליתר הכחות והעצמיות של האדם, חוץ מכחו המדעי לבד.

הנזיר היה מתחיל כל "זמן" בהרצאה כללית על תולדות המחשבה הישראלית ופותח במשפט: "גדולי ההלכה הם גם גדולי המחשבה בישראל"¹, והוא מנה דוגמאות: רס"ג, הרמב"ם, ר' חסדאי קרשקש, המהר"ל, הגר"א, בעל התניא, ר' חיים מוולאז'ין והרב קוק. בימינו ניתן להוסיף את הגר"ד סולוביצ'יק.²

מרן הרב קוק איחד באישיותו הגדולה גם סמכות הלכתית וגם סמכות רעיונית, וכאמור, הא בהא תליא. אלמלא היה סמכות הלכתית, מגדולי התורה שבדור, לא היה זוכה גם למעמד של סמכות רעיונית.

בנו וממשיך דרכו מו"ר הגרצ"י קוק זצ"ל היה גדול גם בהלכה. יעידו על כך הערותיו על ספרי ההלכה של אביו מרן הרב זצ"ל, שהוא ערכם לדפוס (ראה הערכה על כך ב'אישים ושיטות' להגרש"י זיון), אולם הוא לא הבליט זאת והתמסר ללמדנו אמונה: ריה"ל, מהר"ל, רמח"ל ובעיקר את כתבי אביו מרן הרב זצ"ל.

רבנו הרצ"ה קוק ראה צורך חיוני בעיצוב תלמידיו ע"י התמסרותו ללימוד אמונה, אולם במקביל הוא ראה הכרח בצלע משלימה להנהגתו הרעיונית בישיבה. אי לכך הוא הצמיד לידו בראשות הישיבה תלמיד חכם בעל שיעור קומה, שידריך את התלמידים גם בדרכי העיון וישמש להם דמות אישית בגדולתו בתורה. צלע זו חייבת להיות משכמה ומעלה; בלעדיה לא תיתכן ישיבה ראויה לשמה וחינוך תלמידיה לא יצלח. הוא ראה במו"ר ר' אברהם איש הלכה מובהק שיתמסר ללימוד הצד ההלכתי (אין הכוונה ללימוד פוסקים, אלא לחלק ההלכתי של התלמוד אשר על בסיסו המוצק יוכל מי שירצה לעסוק גם בהלכה). הגר"א שפירא היה יד ימינו של רבנו הגרצ"י בהנהגת הישיבה. הרמוניה מלאה שררה בין שני האישים שהשלימו זה את זה בבחינת "יכין ובוועז", עמודי התווך של שיערי הישיבה שהפכה בזכות שני אישים אלו (שאליהם נוספה אחר כך

¹ עי' קול הנבואה עמ' טז.

² ריה"ל אומנם מוכר לנו בעיקר כמשורר גדול, אך הוא היה תלמיד חכם מתלמידי הרי"ף, והפוסקים רואים בו גם בר סמכא בהלכה, עיין במאמר "הכוזרי בהלכה" להגרש"י זיון. גם רשב"ג, שהיה פילוסוף (בעל "מקור חיים"), חיבר אזהרות על המצוות, והרשב"ן כתב עליו פירוש הלכתי - "זהר הרקיע".

ובשיעור הקדמה ל'אמונות ודעות' אמר לנו הרב הנזיר: במשך כל תקופות ההיסטוריה הפילוסופית הישראלית היו גאוני ההלכה אף גאוני המחשבה. אין אלו שני שטחים נפרדים. אדרבה, יונקים הם זה מזה. טעות היסטורית היא העובדה המצערת שהלכה נקנית בישיבה ופילוסופיה באוניברסיטה. גדולה ההלכה צריכים להיות אף גדולי המחשבה. רס"ג היה ראש ישיבת 'גאון יעקב' בסורא, ענק ההלכה וגדול המחשבה. הרמב"ם, אבי ההלכה התלמודית, בעל היד החזקה מכאן וגדול ההוגים היהודיים במורה-נבוכים מכאן. הרמ"א, המהר"ל, ועד הרב זצ"ל, היו כל גאוני ההלכה אף הוגי המחשבה הגדולים.

גם צלע שלישית - מו"ר הגר"ש ישראל - בחינת "החוט המשולש לא במהרה יינתק") לספינת הדגל של הציונות הדתית. לימים, כאשר רבנו הרצי"ק הוכר כמנהיג לא מוכתר של כלל הציבור הזה, היה מורנו ר' אברהם יד ימינו גם בהנהגה הציבורית ונתן תוקף הלכתי לעמדותיו. ואכן כל מה שקיבלנו מרבנו הרצי"ק באמונה קיבל חיזוק מר' אברהם בהלכה. לכל הרעיונות שהשמיע הרצי"ק בדבר אהבת ישראל, כלל ישראל, תורת ישראל, ארץ ישראל ומדינת ישראל קיבלנו גיבוי מעמדותיו ההלכתיות של ר' אברהם. כאמור, רק תמיכה הלכתית ברעיונות אמוניים יכולה להבטיח את אישושה והפנמתה של האמונה. הרי אין להכחיש את העובדה שדרכם הרעיונית של רבים מגדולי התורה הייתה שונה. רק סמכות הלכתית ברמה גבוהה כמו זו של ר' אברהם יכלה לשמש משקל נגדי שעליו ניתן להסתמך.

ג. ארץ ישראל – שאלה הלכתית

אזכיר דוגמא אחת מני רבות. באסרו חג שבועות תשל"ד (עם חתימת הסכמי שביתת הנשק שציינו את תום מלחמת יוה"כ"פ) כינס רבנו הרצי"ה בביתו רבנים מכל רחבי הארץ וקרא להם לעודד ולחזק התיישבות יהודית גדולה ברחבי ארץ ישראל. הוא ראה בכך את משימתו הדחופה של הדור, דווקא בעקבות המשבר של מלחמת יום הכיפורים. כאן החלה התנופה של ההתיישבות ברחבי הארץ, שאת פרותיה אנו רואים היום. לימינו ישב רבנו הגרא"א שפירא שהוסיף לדבריו חיזוקים הלכתיים.

ברבות הימים היה ר' אברהם עמוד התווך ההלכתי להתיישבות. אחרי פטירת רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל, שהיה משענתה הרעיונית של ההתיישבות נותרו עמדותיו ההלכתיות של רבנו הגרא"א שפירא כעוגן העקרי של ספינת ההתיישבות בימים הסוערים של ימית, חברון, וגוש קטיף. מכוח מעמדו ההלכתי הוכרה גם מנהיגותו הציבורית. עמדותיו בנושאים אלו היו עמדות הלכתיות צרופות.

ד. יום העצמאות והלכותיו

ועוד דוגמא אחת - עמדותיו ההלכתיות בעניין יום העצמאות. בתחילת חודש אייר תשכ"ז, לפני שיכולנו להעלות על דעתנו את העומד להתרחש בסופו של אותו חודש, שררה בארץ רוח נכאים. המדינה הייתה שרויה במיתון כלכלי עמוק וחוסר אמון בהנהגה המדינית. יום העצמאות היה יום קודר ללא אווירת חג. כרב וכו"מ צעיר הועמדתי בפני שאלות קשות ורציתי לשמוע את תשובותיו. התלוויתי אליו בדרכו לביתו. דבריו היו פשוטים וברורים: האם יש משהו ברחוב הזה (היה זה ברחוב גאולה בואכה מאה שערים) שמפקפק בכך שהקמת המדינה היטיבה עם עם ישראל? האם יש משהו המתגגע לשלטון הטורקי או האנגלי? האם בימיהם היה המצב, הן הגשמי הן הרוחני, טוב יותר? גם מי שמתעלם מהמהפך ההיסטורי שעם ישראל עבר ואינו מכיר בתקופתנו כ"אתחלתא דגאולה", הרי מבחינה הלכתית פשוטה אינו פטור מחיוב הודאה. חייבים להודות לה' על שיש לנו מדינה משלנו. אמנם יש בעיות וקשיים ואכזבות, אך גם מי שעבר ניתוח מברך הגומל, אף שהוא עדיין חלש וכואב לו. מי שיצא מכלל סכנה חייב להודות לה'. הוא לא פקפק חלילה "באתחלתא דגאולה", אלא שכאיש הלכה הגדרים ההלכתיים הם הקובעים את ההלכה על חיוב הודאה. בהזדמנות זו הוא התבטא על הגאון הרב משולם ראט, בעל שו"ת קול מבשר: "הוא גאון אמיתי, מיחידי הסגולה שבדור. כל התורה מונחת לו בקופסא". והיה לו קנה מידה להעריך זאת.

הוא שלל את הגישה התולה את כל הפסיקות ההלכתיות באשר להלל ביום העצמאות ברקע אידיאולוגי. מי שאומר הלל בלילה אינו מאמין בבהיותנו בתקופת 'אתחלתא דגאולה' יותר ממי שאומר הלל רק ביום. זו שאלה הלכתית צרופה, והסברה הפשוטה יותר היא שאין אומרים הלל בלילה. וכן שאלת הברכה על ההלל היא שאלה הלכתית ולא שאלה רעיונית. גם מי שסובר שאין לברך "אשר קדשנו במצוותיו וציונו" על ההלל, מודה לה' לא פחות ממי שמברך. אם הבנתי אותו נכון, מי שאינו מברך סובר שלא הייתה זו תקנה קדומה כללית שעל כל אירוע מסוג זה יאמרו הלל (עי' פסחים קיז, א), אלא היו אלו תקנות ספציפיות לכל מקרה ומקרה. לפיכך יש צורך בסמכות כלל ישראלית לשם כך, ובינתיים אין מי ש"ציונו" על כך. המברך סבור שהייתה זו תקנה קדומה כללית החלה ממילא על כל האירועים מסוג זה ואם כן נצטוונו על כך מקדמת דנא. הוא היה מבקש מהש"ץ שבירך להתכוון להוציא אותו ידי חובה.

* * *

אך טבעי היה שעם פטירת הרצ"י יעמוד הגרא"א שפירא בראש הישיבה ובראש ההנהגה הציבורית של ההולכים לאורה של הישיבה. זו הייתה צוואתו הרוחנית של רבנו הרצ"י, שעוד בחייו ראה בו ראש הישיבה ללימוד התלמוד. עם פטירתו של הגרא"א שפירא זצוק"ל נותרנו יתומים ללא מנהיג וללא קברניט. אולם אלפי תלמידיו וביניהם ראשי ישיבות ומוסדות תורה, רבנים, דיינים ותלמידי חכמים גדולים כגוף מלוכד אחד יכולים להמשיך את דרכו ולשמש כעמוד האש לפני המחנה הגדול הזקוק כל כך להנהגה כזאת בשעה גדולה זאת. זכותו תגן עלינו.